

Univerzitní vyučování společenským vědám: Průmyslová sociologie

Pod tímto názvem vydalo Unesco v r. 1961 knihu, která bohužel není u nás příliš známá. Jejím autorem je mladý anglický teoretik a univerzitní učitel — tedy docent na School of Economics v Londýně, dnes profesor a vedoucí katedry sociologie na rychle se rozvíjející universitě v Southamptonu. Úvod k práci pochází z pera profesora J. D. Reynauda z pařížské Conservatoire National des Arts et Métiers. Tato významná instituce bude našim odborníkům v sociologii známa již ve spojení se jménem profesora George Friedmana, jehož práce jsou zatím nejpřednější evropskou vizitkou průmyslové sociologie ve světě.

Není náhodou, že Unesco rozhodlo zařadit právě tematiku průmyslové sociologie do této série [serie The University Teaching of Social Sciences]. Po desetiletích velmi nebdalého poměru sociologické fronty k problematice „industrie“ — poměru vysvětlitelného ještě v 19. století, kdy oficiální sociologie v průmyslových zemích hledí vybudovat obecné systémy a „přehlíží“, že faktor, který ovlivnil reálný systém sociálních vztahů nejpronikavěji, totiž ekonomika, se již tehdy a zejména později právě rozvojem průmyslové výroby postavil do čela celospolečenského pohybu — v tomto století tedy nelze čekat velikých prací a dokonce již ne serie přednášek z průmyslové sociologie na universitách. Je však s podivem, že ještě ve 20. a 30. letech tohoto století, a to dokonce v takové průmyslové zemi, jako jsou právě USA, si musí průmyslová sociologie probíjet svou cestu na university, a to i na ekonomické fakulty. Několik knih (zejména práce Eltona Mayo, Roethlisbergera, Dixona) se ani nenazývá průmyslové sociologickými: hovoří o „morálce v průmyslu“, o „průmyslových vztazích a řízení lidí“. A tak prvá práce s názvem „průmyslová sociologie“ je vskutku až učebnice profesorů Millera a Forma (*Industrial Sociology*) z r. 1951.

Přirozeně, že tato tematika se objevuje již mnohem dříve pod jinými názvy, nicméně k její rozsáhlosti zcela ojediněle, a ten skok od 2. světové války lze naznačit i v této rovině publicistické: V NSR vychází 11 tisíc titulů k problematice „člověk a průmyslová práce“ jen za jediný rok 1957. Uvážíme-li výuku tohoto oboru na všech významných universitách ve světě a váhu této vědy ve stále mohutnější průmyslové praxi, oceníme publikaci Unesca v tomto směru nejvýš pozitivně.

Jestliže již samo zaměření je tak užitečné, potom lze říci, že ani obsah čtenáře nezklame. Práce je dokonce sama založena na seriózním průzkumu výuky a badatelské činnosti v této disciplíně v řadě zemí, prozrazuje erudici autorů v teorii a zároveň — což se ne vždy s uvedenými kvalitami snoubí — velmi reálný smysl pro praktické uplatnění poznatků této vědy.

Již v úvodu vyjadřuje prof. Reynaud zájmovou myšlenku o komplexním charakteru průmyslové sociologie: Jak ji definovat? Snad jen záznamem okruhu problémů, jímž se její představitelé zabývají v praxi? Avšak v teorii i v praxi jde o globální pohled na subjekt v ekonomické sféře. Vezmeme Hawthorne: je snad zde prokazatelná jen jedna disciplína? A nyní profesor Reynaud přichází s názorem, že dnešní snahy — řekli bychom, někdy až pedantické snahy po definici vůbec a průmyslové sociologie zvláště — se mohou negativně dotknout i toho nejdůležitějšího: totiž právě interdisciplinárního charakteru výzkumu subjektu v ekonomické sféře.

Prof. Reynaud ostatně upozorňuje i v Anglii na rys, který jsem připomínal v úvodu v souvislosti s vývojovými stadii v Americe: že totiž i v této zemi byla industriální sociologie původně chápána pejorativně — jako disciplína zabývající se tím, co zbude po ekonomické a právní analýze. Dnes však — píše v předmluvě prof. Reynaud — má funkci právě opačnou: je považována za sociologii vůbec — neboť se zabývá kategorií tak obecnou, jako je industriální společnost.

Po úvodu prof. Reynauda přistupuje prof. Smith k problému historickým pohledem na vznik a vývoj průmyslové sociologie, který při hutnosti výkladu načrtl na necelých 3 stranách a vysvětluje ihned účel této publikace: mohutný rozvoj průmyslového podnikání zejména po roce 1945 vyvolal i širokou potřebu zkoumat podnik, řízení, výchovu specialistů a manažerů. Toto zkoumání však vyžaduje specialisty: jejich příprava tak staví před problém průmyslové sociologie i vysoké školy.

Rovněž rozvojové země mají důvod, proč v době své zrychlující se industrializace studovat sociální problémy, které vyvolává průmyslová činnost — aby bylo možno předvídat a eliminovat nežádoucí následky. Jde tedy o to, aby byly zkoumány a publikovány hlavní okruhy problémů průmyslové společnosti.

Jak je průmyslová sociologie vymezována?

Americký profesor E. W. Schneider (*Industrial Sociology*, New York 1957) vymezuje její předmět jako zkoumání oblasti lidských vztahů, do nichž člověk vstupuje, kdykoli se podílí na procesu průmyslové výroby. H. Gouldner chápe průmyslovou sociologii jako studium sociálních vztahů, jak tyto ovlivňují ekonomickou aktivitu a samy jsou jí ovlivňovány. Přední americký sociolog průmyslu D. C. Miller vymezuje tuto vědu jako zkoumání sociálních aspektů pracovního života a pracovních institucí jako např. podniku, nemocnice, školy, obchodu apod.

R. Bendix, autor dnes velmi známé na Západě publikace *Work and Authority* (New York 1956), mluví o studiu pracovních zařízení, pracovních skupin, pracovních rolí.

Prof. Smith tedy shrnuje, že i když pojetí jsou velmi různá — ostatně i názvy volí někteří autoři odlišně, např. pracovní sociologie, nebo sociologie organizační —, na universitách zvítězil název „průmyslová sociologie“, ovšem v široké koncepci, do níž se zahrnuje bádání o sociálních vztazích v prů-